Tremtinys

LIETUVOS POLITINIŲ KALINIŲ IR TREMTINIŲ SĄJUNGOS SAVAITRAŠTIS

2009 m. kovo 27 d. Nr. 12 (842)

Eina nuo 1988 m. spalio 28 d.

Dar kartą apie emigraciją ir emigrantus

Prisipažinsiu, kad vėl rašyti apie emigraciją mane paskatino žiniasklaidoje kilusi diskusija dėl emigrantų paliktų vaikų likimo. Jau daug kalbėta apie emigracijos daromą žalą šalies ūkiui ir demografinei situacijai. Vis kalbama, bet nieko nedaroma emigracijai stabdyti, nors dalį emigrantų sugrąžinti pas savo vaikus. Neseniai Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos užsakymu buvo atliktas sociologinis moksleivių tyrimas. Pasirodė, kad vieni palikti vaikai dažniausia užsidaro, susvetimėja, praleidžia pamokas, blogiau mokosi ir net išeina į gatvę. Ankstesni fragmentiški sociologiniai tyrimai patvirtino, kad dabartinės masinės savanoriškos emigracijos tikroji priežastis iš esmės yra ekonominė. Išvažiuoja ne tik bedarbiai. Išvažiuoja palyginti neblogus darbus ir atlyginimus turėję jauni ir vidutinio amžiaus žmonės. Išvažiuoja dėl žymiai didesnių atlygių, ten, Vakaruose. Kaip kitaip paaiškinti, kodėl daugiausia emigravusiųjų yra iš Kauno, Šiaulių, Panevėžio apskričių, kai didžiausias nedarbas ir mažiausi atlygiai buvo ir yra šalies pakraščių rajonuose? Emigrantai palieka savo ligotus tėvus ir mažus vaikus kitų žmonių ar tos „negeros“ valstybės rūpesčiui. Taikliai pastebėjo rašytoja R.Šerelytė, kad emigrantai vaikus iškeitė į pinigus. Dėl to tie vaikai, pagal europinės apklausos duomenis, jaučiasi nelaimingiausiais Europoje.

Emigracija iš Lietuvos buvo ir carinės Rusijos laikais. Daugiausia į užjūrius. Žmonės gelbėjosi nuo carų represijų, nuo rekrūtų dalios. Būta ir darbo ieškojimų. Buvo Pirmojo ir Antrojo pasaulinių karų priverstiniai pabėgėliai, kai žmonės traukėsi nuo artėjančio fronto ar gresiančių represijų. Ir tai buvo suprantama ir moraliai pateisinama. Tik dabartinę emigraciją sunku suprasti ir pateisinti. Santykiniais dydžiais ji yra žymiai didesnė už bet kurioje naujoje, daug skurdesnėje už Lietuvą, Europos Sąjungos šalyje. Kuo galima tokią baisią emigraciją paaiškinti: karu, maru, skurdu, nedarbu ar tiesiog pinigų godumu? Bandymai emigraciją pateisinti valdžios arogancija, nesirūpinimu eilinių žmonių reikalais, žinant mūsų laikotarpio visuomenės pragmatiškumą, yra ne įtikinantys ir net truputį juokingi.

Emigracija jau seniai pasiekė tokį mastą, kad reiškinys turėtų būti vadinamas nacionaline nelaime ir imamasi ekstremalių priemonių jai sustabdyti. Bet nė viena Vyriausybė neatkreipė į tai kiek nors rimtesnio dėmesio ir nieko konkretaus nedarė nelaimei pašalinti. Išskyrus keletą konferencijų ir nekonkrečių programėlių. Ar ką nors darys dabartinė Vyriausybė, kol kas nieko raminančio negirdėti. Vis dar bandoma savanaudišką emigrantų elgesį teisinti politiniais pretekstais ir ekonominiais sunkumais, lyg tie sunkumai būtų vien Lietuvoje. Juk emigracija nesiliovė ir ūkio pakilimo metais, kai Lietuvoje ėmė trūkti darbo jėgos. Kodėl tiek daug aukštose atsakingose pareigose dirbančių valstybės tarnautojų ir net Seimo narių iš visų jėgų stengiasi „ištrūkti“ iš Lietuvos į Europos Parlamentą, kitas Europos Sąjungos ir kitų tarptautinių organizacijų struktūras ar į diplomatinę tarnybą? Ar ne dėl to, kad ten mokami kelis kartus didesni atlyginimai? Liūdna ir gėda. Galų gale jais paseka abiturientai ir studentai, išvykdami mokytis užsienin. Ar vėl tam, kad negrįžtų? Kas tada liks gyventi ir dirbti Lietuvoje? Juk iš Kapujos negrįžtama. Kodėl iš ramių ir sočių Vakarų [Kapujos] į kovojančią ir vergijos naštą nešančią Tėvynę atlikę užduotis sugrįžo partizanų siųsti delegatai? Jie sugrįžo vedami pareigos, solidarumo su kovojančiais broliais. O dabartiniai emigrantai negrįžta į laisvą Lietuvą, kur reikia tik šiek tiek padirbėti ne vien savo, bet ir kitų labui. Šiuo atveju nėra nei pareigos, nei solidarumo supratimo. Gal lietuvių tautoje atgimsta senovės protėvių baltų tautų kraustymosi laikų keliavimo instinktas? Nuganei pievas, išmedžiojai žvėris vienoje teritorijoje ir kraustaisi į kitą.

(keliama į 3 psl.)

Tautinės savasties puoselėtojas

Neseniai Kauno miesto muziejus atvėrė duris politikos ir visuomenės veikėjo, publicisto, poeto, Lietuvos laisvės kovos sąjūdžio nario Edmundo Simanaičio septintosios poezijos knygos „Amžių krivulė“ sutiktuvėms. Nuoširdžioje ir šiltoje bendraminčių ir artimųjų apsuptyje Edmundas Simanaitis sakė knygą skiriantis Lietuvos vardo Europos istorijoje tūkstantmečiui, Antrosios Lietuvos Respublikos ir Lietuvos kariuomenės 90-osioms metinėms bei Lietuvos Sąjūdžio 20-mečiui. „Tėvynės sudėtingoje ir labai pramainingoje istorijoje rasdavau vienaip ar kitaip reiškiamą nepriklausomumo, oraus gyvenimo siekį ir Laisvės kovų atspindžių. Ypač domino ir jaudino esminės svarbos suvokimas, kad tautos savasties stuburą sudaro gimtoji kalba. Jau visą tūkstantmetį kultūrinė etninė patirtis kaip krivulė perduodama iš vieno amžiaus į kitą,“ – įžanginiame poezijos rinkinio puslapyje rašo autorius.

Šventinio vakaro metu Edmundo Simanaičio poeziją ir jos ištakas – žodžio tikroviškumą, atspindintį realius pasaulio įvykius, patriotiškumą analizavo Sondra Simanaitienė. Prelegentės pranešimą „Klausimas man ir tau“ spausdiname atskirai.

Edmundo Simanaičio poezijos posmus, sukurtus skirtingomis gyvenimo padiktuotomis sąlygomis, skaitė paminklosaugininkė Gražina Mrazauskienė, tarp jų, fortepijonu akomponuojant Algimantui Mišeikiui, liejosi melodingos lietuviškos dainos, atliekamos tenoro Stasio Gudaičio, kartu su Edmundu Simanaičiu dalyvavusiu rezistencinėje kovoje.

Žmogui pačiam nelengva vertinti savo nueitą gyvenimo kelią, jį aiškiau apibūdinti gali tame kelyje sutiktieji...

(keliama į 2 psl.)

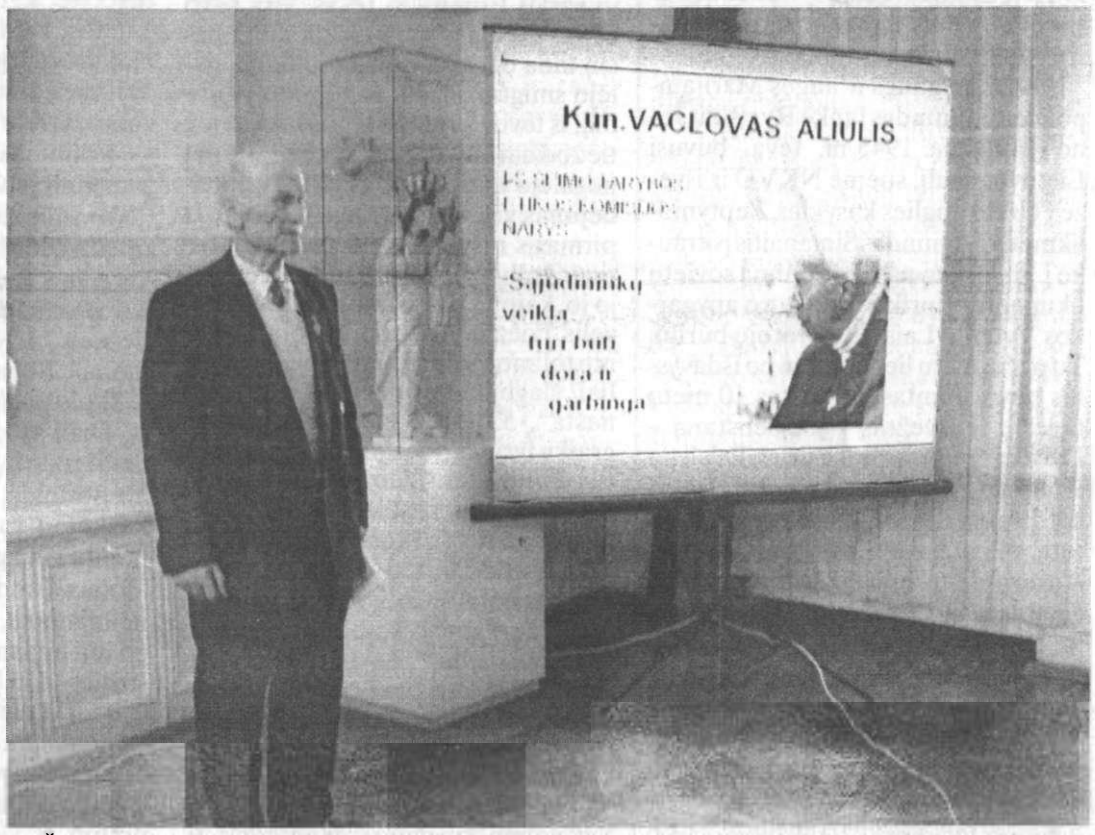

Šventinio vakaro metu Edmundas Simanaitis pristatė sau ir savo pilietinei publicistikai įtakos turėjusias asmenybes Autorės nuotrauka

Klausimas man ir tau

Sondros SIMANAITIENĖS pranešimas, skaitytas Kauno miesto muziejuje vakaro, skirto Edmundo Simanaičio kūrybai ir gyvenimui, metu

Edmundas Simanaitis yra išleidęs septynias poezijos knygas, septynias dokumentines apybraižas, tris knygas apie vadybą ir techniką, vieną Sąjūdžio publicistiką ir pažintinę Lietuvos istoriją drauge su L. Demikiu.

Platus temų ir kalbinės raiškos spektras nurodo Edmundo gebėjimą gilintis į jam tuo metu aktualius aplinkos reiškinius ir sugebėti savo pastebėjimus bei sukauptą medžiagą paskleisti platesniam skaitytojų ratui – pasidalyti. Tai pilietinė ir moralinė laikysena, leidžianti mąstyti apie Edmundo kultūrinę savimonę ir jos pasireiškimo formas. Ir pirmiausia – apie poetinę bei dienoraštinę rašančiojo savimonės formą, kuri dienos šviesą spausdintiniu pavidalu galėjo išvysti tik Lietuvai atkūrus nepriklausomybę („Skolos našta“ 1–2 t., 1991 m.). Edmundas pats nurodo savo kūrybos skaitymo kodą: „Dienoraštis, lyrikos posmas, memuarų sąsiuvinis dažnam okupacinės valdžios persekiojamam rezistentui būdavo laisvės sala, kur buvo galima pasijusti pilnaverčiu žmogumi, atgauti dvasinę pusiausvyrą ir nesugniužti. Mėginimai akademiškai ir priekabiai vertinti šioje erdvėje sukurtą kūrinį vargu bau gali būti pateisinami. Čia taikytini visai kitokie masteliai, kitokie vertinimo kriterijai“. („Nesugrįžusiems iš Tuskulėnų“, 10 psl., 1997 m.) Taigi tik paminėsiu ir daugiau negrįšiu prie formalaus žvilgsnio: ieškant Edmundo lyrikos knygose žanrinės vienovės, kas būtų būdinga grynajai poezijai, nerastume.

(keliama į 2 psl.)

Tautinės savasties puoselėtojas

(atkelta iš 1 psl.)

Tad vakaro metu bičiuliai – Lietuvos žurnalistų sąjungos nariai, buvę Laisvės kovotojai, bendradarbiai, artimieji ir kiti – nestokojo nuoširdžių padėkos, pagarbos ir sveikinimo žodžių ne tik naujo poezijos rinkinio sutiktuvių, bet ir neseniai „stabilumo garantą, didelės ir jautrios sielos žmogų“ Edmundą Simanaitį aplankiusio garbingo Jubiliejaus proga. Šį šventinį poezijos ir muzikos vakarą vedė Jonavos rajono vicemeras Vytautas Beišinas.

Dėkodamas vakaro svečiams ir dalydamasis patyrimo pamokomis Edmundas Simanaitis pabrėžė per gyvenimą praėjęs keletą „universitetų“, daugiau mažiau tiesusių grublėtą ar lygesnį gyvenimo kelią. Jis pristatė sau ir savo pilietinei publicistikai įtakos turėjusias asmenybes, tarp jų – Laisvės šaukliai, garsūs politikai, dvasininkai, mokslininkai, žmogaus teisių gynėjai ir menininkai.

1929 m. gimęs ir augęs Marijampolėje, Edmundas lankė Rygiškių Jono gimnaziją. 1945 m. tėvą, buvusį Lietuvos šaulį, suėmė NKVD ir išvežė į Uralo anglies kasyklas. Septyniolikmetis Edmundas Simanaitis įsitraukė į ginkluotą pasipriešinimą sovietų okupantui – priklausė Tauro apygardos Vytenio Laisvės kovotojų būriui. Tų pačių metų liepos mėn. po išdavystės buvo suimtas, nuteistas 10 metų lagerio ir išvežtas į Kazachstaną – Džezkazgano vario kasyklas. Paleistas iš lagerio grįžo į Tėvynę, dirbo elektriku. Įstojo į Kauno politechnikos institutą, vėliau baigė Leningrado Šiaurės Vakarų politechnikos institutą, įgijo inžinieriaus elektromechaniko specialybę. Dirbo Marijampolės maisto pramonės automatų gamyklos vyriausiuoju energetiku, 1963 m. persikėlė į Jonavą, Azoto trąšų gamykloje ėjo cecho viršininko, vyriausiojo specialisto, skyriaus vadovo pareigas. 1989–1991 m. dėstė ir Kauno politechnikos institute. Prasidėjus Atgimimui aktyviai dalyvavo Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdžio veikloje – tapo Sąjūdžio Seimo nariu, Jonavos skyriaus pirmininku, Sąjūdžio tarybos nariu. Nuo 1993 m. Tėvynės sąjungos narys. 1995–1997 ir nuo 2003 m. Jonavos rajono savivaldybės tarybos narys, 1995–1997 m. Jonavos rajono savivaldybės meras, 1997–2000 m. Krašto apsaugos viceministras, šiuo metu – Lietuvos Prezidento visuomeninis patarėjas.

Lietuvos žurnalistų sąjungos, Lietuvos kaimo rašytojų sąjungos narys.

Nuo pirmųjų „Tremtinio“ numerių Edmundas Simanaitis – skaitytojų vertinamas, mėgstamas ir laukiamas politikos ir kultūros įvykių apžvalgininkas.

Nuoširdžiai dėkojame Edmundui Simanaičiui už bendradarbiavimą, svarų ir aktualų žodį ir sveikiname septintojo lyrikos tomelio „Amžių krivulė“ išleidimo į platųjį pasaulį bei garbingo Jubiliejaus proga.

Dalia MACIUKEVIČIENĖ

(atkelta iš 1 psl.)

Ir man labai patinka, jog Edmundo visos septynios poezijos knygos sudarytos iš įvairių laikotarpių (1953–2008 m.) eilėraščių, promaišiui su dienoraščio, laiškų ištraukomis, su tekstu iš Lietuvos metraščio ir penkerių metų vaikaitės ekspromtu sukurtos dainelės, su simbolistine sūnaus Lemo grafika bei paskutinėje knygoje eksponuotais vaikaičių piešiniais.

Žodis – tautos savasties saugykla

Liudijimas Simanaičio lyrikoje prasideda nuo gimtųjų namų, nuo gulbelės baltosios, atplaukiančios iš ištremto į Uralą tėvo laiško: Toli mano namai,/ toli mano laukai,/ toli ir tu,/ mano gulbele baltoji... Edmundas rašė: „Tada pirmą kartą savo dar visai neilgame gyvenime tiesiogiai ir iš arti pajutau poezijos jėgą, kaip iškankintos sielos šauksmą, patį tikriausią ir be galo jaudinantį De profundis“ (lot., iš gilumos) („Nesugrįžusiems iš Tuskulėnų“, 8 psl., 1997 m.). Žmogaus iškankinta širdis prabyla dainos žodžiais, ateinančiais iš pačios tautos archetipinės sąmonės. Tik taip galėjo rašyti Edmundo tėvas, visa savo esybe pasiilgęs namų ir tik taip į pačią tada dar vaiko širdies gilumą galėjo smigti žodžiai. Iš gilumos į gilumą, iš tėvo į sūnų. Svarbus faktas, jog tie žodžiai buvo užrašyti laiške. Jie net negalėjo būti ištarti. Rašymas ir kalbėjimas yra dvi skirtingos kalbos. Ir pirmasis rašytinės, tuo pačiu ir poetinės kalbos link Edmundą pastūmėjo jo, kaip jis pats rašo, mažaraštis tėvelis. Poezija jam tapo, cituoju, žvilgsniu tolimon šalin, kai gimtoje – visi keliai/ šlagbaumais uždaryti. („Skolos našta“, 55 psl.), giesme Euterpei, graikų lyrinės poezijos deivei, kartais iš vientulystės lizdo, kai „širdperša karčia druska/ kasdienės duonos riekę pabarstys („Skolos našta“ I, 55) arba atvirkščiai, kai darbingas, ramus rytas, o noris šėlioti, skristi, geidauti šilto, murkiančio kate Euterpės ryto („Likimo galia“ 77 psl., 1999), pavirtus į ŽODĮ, kuris, anot poeto, yra tautos savasties saugykla, sukurti pasaulį iš naujo, kitokį.

Rašančiam žmogui yra svarbus iki jo parašytas palikimas. Rašantysis dažniausiai yra ir geras skaitytojas. E. Simanaičio lyrikoje aptinkame vardus tų, kurie darė įtaką jo mąstymui ir kūrybai. Tai Simonas Daukantas, Vincas Kudirka, Adomas Mickevičius, Pranas Vaičaitis, Vladimiras Visockis, G. Garsija Lorka, Polis Čelanas, Michailas Lermontovas, Čingizas Aitmatovas ir kiti. Ypatingą skaitymo išgyvenimą, veik katarsį Edmundas patirdavo sekdamas Rainer Maria Rilkės poetinį žodį originalo kalba.

Dienoraštis

Grįžtu prie rašymo veiksmo, kuris yra svarbus savęs įsižeminimo, įsidabartinimo veiksmas. Rašymas, kaip galimybė išbūti, perteiktas Andrzej Vajdos filme „Katynė“: lenkų karininkas, vienas iš 22,5 tūkstančio sušaudytų Katynėje, rašo dienoraštį veik iki pat nužudymo, taip stengdamasis suvokti absurdą, kuris vyksta aplinkui. Tai vienintelis privatus veiksmas, įmanomas išsilavinusiam, jautriam žmogui patekus į prievartos sistemą.

Klausimas man ir tau

Partizanas, Dainavos apygardos štabo darbuotojas Lionginas Baliukevičius-Dzūkas rašė dienoraštį bunkeryje, o atėjus šiltesnei dienai ir ramesnei valandėlei kur nors ant kelmo ar žolėje. Yra išlikęs jo vienerių metų dienoraštis, rašytas 1948–1949 m., kurį pasirinkau kaip kontekstą E.Simanaičio poezijos esmei perteikti. Mąstant visada yra svarbus atskaitos taškas, o tekstas – kaip grimzlė, besileidžianti ligi pasirinkto atskaitos taško įprasminimo. Dzūko dienoraštis galėtų vadintis viena iš Lietuvos tautos 20 a. evangelijų – apmąstanti, mokanti, vedanti, atverianti žmogiškosios melancholijos bedugnę neišvengiamos mirties akivaizdoje, tačiau neleidžianti pulti į neviltį. Tai atviras liudijimas apie tautos išlikimo kainą.

Dzūkui, kaip ir Edmundui, rašyti buvo veik gyvybinis poreikis, vienam padėjęs išgyventi po žeme, bunkeryje, daugybę mėnesių (Dzūkas į mišką išėjo 1946 m., žuvo 1950 m. birželio 24 d.), o E. Simanaičiui – pusdevintų metų Džezkazgano (Kazachstanas) lageryje, kasant vario rūdą (grįžo į Lietuvą 1954 m.). Edmundo eilėraščiai, rašyti lageryje, dingo. Išliko laiškai sesei, draugams. Jų ištraukas skaitome lyrikos knygose.

Edmundas aprašo ypatingą, viską persmelkiančią žmogaus būseną: „Negąsdinkit niūria blausa./ Ji – mano oras, kūriuo/ Ir plaučiais, ir dalia visa/ Jau daugel metų aš kvėpuoju./ Jau persisunkė sąnariai/ Ir protas, ir liežuvis,/ Ir skaidulos darbingų raumenų/ Blausoj kiaurai išmirko...“ („Skolos našta“ I, 19 psl., 1976 m.).

Dzūkas dienoraštyje rašė: „Sėdžiu, rodos, galvoju, bet mintys nieko nesiekia. (...) Ant sielos užgulė kažkokia sunki našta, tarytum su krauju suaugo melancholija. Sunkiu atodūsiu noriu visu tuo atsikratyti, bet neįmanoma. Per šešerius metus suaugo toji melancholija su visomis mano širdies skaidulomis...“ („Dienoraščiai“, J. Lelešius-Grafas, L. Baliukevičius-Dzūkas, 344 psl., 1994).

Sunkiai bepakeliamo vidinio išgyvenimo išraiška. Dzūko išsakyta per kraujo ir širdies įvardijimą, kurie svarbiausi, bepalaikantys žmogaus egzistenciją ketvirtus metus miške, o Edmundo – per plaučių, kurių dalį paliko vario rudos kasyklų menėse, per sąnarių, proto, liežuvio, raumenų darbą. Eilėraštis rašytas 1976 m., gūdaus sovietmečio metu, kai ne vienas „kūmas“ (saugumo įgaliotinis, lagerio žargonu) reiškė savo susidomėjimą Edmundo proto ir liežuvio darbais.

Genocido liudijimas

Dzūkas savo dienoraštyje pabrėžė ypatingą inteligentijos reikšmę pasipriešinimo kovoje: „Mūsų sąjūdis gali laikytis tol, kol jame yra pakankamai inteligentinės pajėgos; jai išsekus, sąjūdis žlugs,“ – rašė jis.

E. Simanaitis, būdamas tik 17 metų, prisidėjo prie šios kovos, įstodamas į „Vytenio“ būrį. Po pusės metų buvo suimtas ir MVD karo tribunolo nuteistas. Tai primindama noriu pabrėžti, jog Edmundas buvo toks žmogus, kokių partizanų gretose pasigedo Dzūkas, – žingeidus, galintis cituoti J. V. Getę, A. Mickevičių, P. Vaičaitį. Kaip ir Dzūkas, kuris sėdėdamas bunkeryje, nuolat skaitė V. Šekspyrą, L. N. Tolstojų, viską, ką galėjo rasti požemio karalystės bibliotekėlėse, suneštose netyčia ar tyčia knygą globojančių rankų.

Vesdama šią paralelę, noriu paryškinti vidinės, giluminės brolystės ryšį. Ir taip priartėti prie pagrindinės E.Simanaičio lyrikos, o gal ir viso gyvenimo, ašies – brolystės jausmo išdainavimo, išrašymo, išnešiojimo, išraudojimo palinkus po uosiniu kryžiumi (taip vadinasi ir poezijos knyga „Uosinis kryžius“ 1993 m.). Tarsi ant to kryžiaus būtų nukryžiuoti visi, kurie žuvo ir kentėjo už Lietuvos laisvę miškuose, Sibiro Archipelage, Dachau ir Osvencime... Šiame brolystės išgyvenime slypi begalinė vienatvė, kurią nuolat junta lyrinis eilėraščių „aš“: „...Širdyje neramu,/ nes įžiebtos delčios blyški šviesa/ aušros ir ryto nežada./ O kartais rodos – vienas aš/ grumiuosi su dalia baisia,/ bet metus akį – ištisas ARCHIPELAGAS/ beveidžiais numeriais/ istorijos kelius nugulęs šaukia...“ („Skolos našta“ I, 19 psl.).

Eilėraščių „aš (vienužis) jei eina, tai tik per dykumas, iš lėto“. Kitur gražiai sako – „mano lėstanti širdis“. Tarsi net ir nejudant, „gyventi už save ir sušaudytus, sustojus vilties ir praradimų aptvare“. Keistai, paradoksaliai suskamba „vilties aptvare“. Aptvare buvo laikomi gyvuliai, gyvulinuose vagonuose vežė žmones, kurie toliau gyveno už mirusius nuo alkio ar troškulio ant jų rankų, dar nepasiekus amžinojo įšalo žemės. Viltis gyveno ir vėliau, Sovietų sąjungos spygliuotame aptvare.

Yra kažkokia galinga jėga paties žmogaus viduje, kuri palaiko gyvastį ir viltį dėl ateities. Ši jėga ateina iš pačios gilumos, kur individo pasąmonės riba susisiekia su kažkuo, kas yra nesibaigiantis, amžinas. Dažniausiai mes tai vadiname Dievu. E.Simanaičio poezijoje, kaip ir Dzūko dienoraštyje, tai vadinama Tauta.

Tauta, kaip dieviškoji būtis, kaip galia įkvėpti žmones aukotis ir aukoti viską, kas jam brangu. Šis liudijimas šiandien mane stiprina, auklėja, rengia ateičiai.

„Prieš akis slenka ir slenka žuvusiųjų veidai. Kiek jų daug. Ištisas mirusiųjų pasaulis. Kas supras ir aprašys šitą pasaulyje dar negirdėtą karžygiškumą? Ar ateitis mokės įvertinti šių žmonių karžygiškumą?“ – klausia Dzūkas dienoraštyje. Jis nerimauja dėl mūsų atminties ir gebėjimo suvokti skolą žuvusiems, ne vien kaip moralinę kategoriją, bet kaip egzistencinio šiandienos susivokimo – kas aš esu – svarbiausią aplinkybę.

Edmundo lyrikoje žodis SKOLA yra esminis, nurodantis pagrindinį jo gyvenimo tikslą – liudyti 20 a. vidurio genocidą prieš lietuvių tautą. Liudyti viskuo. Ir poezija.

„Gal šitaip kaltę sunkią/ Už priešų atneštas nelaimes, už neteisybę baisią,/ Už mūsų nukankintus BROLIUS/ Išpirksiu prieš Tave ir juos?/ O, Viešpatie,/ Praplėsk tą grynskaistuolį plyšį danguje!/ Ir mūsų vakarą giedrios šviesos/ Nebus perdaug“ („Skolos našta“ II, 46 psl.).

Dar kartą apie emigraciją ir emigrantus

(*atkelta iš 1 psl.*)

Kalbama, kad emigravę žmonės Lietuvoje buvo skriaudžiami. Jiems buvo trukdoma kurti savo verslą. Nesuteikiamos lengvatos. Neįsileidžiami į jau susiformavusio „elito“ ar „mafijos“ gretas. Tame gali būti tiesos. Bet toks pateisinimas tiktų tik nedaugeliui. Jokiu būdu ne dešimtims, juo labiau ne šimtams tūkstančių. Vien tik fragmentiški tyrimai rodo, kad 80–90 proc. išvykusiųjų dirba žemos kvalifikacijos darbus žemės ūkyje, statybose, aptarnavimo sferoje. Kas juos visus suskaičiavo? Kas nuodugniai tyrinėjo ir padarė išvadas? Kuri valdžia tomis išvadomis naudojosi ir kūrė žmoniškųjų išteklių netekčių prevencijos ir emigracijos stabdymo planus? Buvo tik imitacijos, tik fragmentiški studentiški darbeliai. Išeitų, gal teisūs tie, kurie sarkastiškai konstatuoja, kad emigravo valstybei nereikalingi žmonės...

Iki 1990 metų nebuvo masinių emigracijų, ieškant didesnių uždarbių, geresnio nei Tėvynėje gyvenimo. Buvo prievartiniai tremimai, išvarymai, perkėlimai, pasitraukimai nuo gresiančių represijų. Kas gi atsitiko Kovo 11-osios Lietuvoje? Ar tai tik ištrūkimo iš sovietinio narvo efektas? Daugybė sunkių kankinančių klausimų turėtų paskatinti valdžią ir visuomenę rimtai svarstyti šią grėsmingą situaciją.

Nerimą kelia tai, kad emigrantai nejaučia kaltės dėl paliktos Tėvynės. Jie piktai reikalauja, kad jų išsivežti vaikai lietuviškai būtų mokomi už Lietuvos biudžeto pinigus. Negana to, kad jų palikti vaikai mokomi ir jų tėvams pensijos mokamos už mūsų mokesčių mokėtojų pinigus, dar ir patys parvykę atostogų nevengia veltui pasigydyti. Nors ten uždirba 3–5 kartus daugiau ir mokesčius moka ne Lietuvoje. Nuostabą kelia jų noras išsaugoti Lietuvos pilietybę, nors iš kelių šimtų tūkstančių išvykusiųjų vos 10 tūkstančių dalyvavo paskutiniuose Seimo rikimuose.

Iki šiolei nieks neskaičiavo, kiek ir kas emigravo po 1990 metų. Vis tvirtinama, kad jų yra pusė milijono. Mat toks yra gyventojų skaičiaus skirtumas tarp oficialios statistikos paskutiniais sovietmečio metais ir šių dienų. Tada buvo 3,7, dabar – 3,35 mln. Skirtumas – 0,5 mln. ir “basta”. Pamiršome, kad sovietmečiu gyventojais buvo skaičiuojama kariuomenė su liktiniais ir jų šeimų nariais. Neskaičiuojame, kiek paskui sovietinę armiją pasitraukė Nepriklausomybės priešų. Kiek repatrijavo į savo istorines tėvynes buvusių kitų SSRS respublikų piliečių. Kokį skaičių reikėtų atimti dėl neigiamo natūralaus gyventojų prieaugio? Viską tvarkingai susumavus liktų gal “tik” kokie 350 tūkstančių. Vis tiek – skaičius bauginantis. Imigracijos mastai iki šiol buvo menki ir gyventojų skaičiui įtakos beveik neturėjo.

Ar yra pagrindo džiaugtis emigrantų sėkme svetur? Tiesa, kad ten braškių rinkėjo ar pomidorų skabytojo atlyginimai yra didesni nei profesoriaus Lietuvoje, bet darbo ir gyvenimo sąlygos – vergiškos. Retas ten susikūrė savo verslą. Ir tai tik prekyboje ar kitose aptarnavimo sferos baruose. Nežinia, kodėl šiuos „laimės vaikus“ labai aktyviai reklamuoja nacionalinė televizija ir tuo prisideda prie emigracijos skatinimo. Ir dar. Kažin kokių emigrantų daugiau – ar tų, kurie prakuto, ar tų, kurie sugrįžo cinkuotuose karstuose? Verta pagalvoti!

Kovo 11-osios minėjime Seime jo pirmininkas A.Valinskas sakė, kad emigrantams Lietuvoje nebuvę vietos. Vienoje radijo laidoje Seimo narys J.Olekas į klausytojo priekaištą dėl 0,5 mln. emigrantų atsakė, kad emigracija – tai nieko bloga. Esą atviros sienos ir darbo jėgos judrumas yra europinės vertybės. Abu jie tvirtino, kad išvykėliai sugrįš, kai tik Lietuvoje bus geriau. Ogi kas tą “geriau” padarys, jei kas trečias darbingas žmogus kala pinigus užsienyje tik sau? Negi vien europiniai pinigai? Į tai valdžios vyrai neatsakė.

Teko pabuvoti ne vienoje Vakarų Europos šalyje ir susitikti su tenykščių lietuvių bendruomenių atstovais. Daugiausia – inteligentais gydytojais, mokslo darbuotojais. Jie noriai kalbėjo apie savo pasiekimus svečioje šalyje, pabrėždami, kad dėl vadovaujančių postų teko aršiai pakovoti su vietiniais, kurie nedavė jokių preferencijų atvykėliams. O kartais trukdė ir neleistinais būdais. Tad kalbos apie tai, kad Lietuvoje gabiems ir iniciatyviems žmonėms trukdoma, o užsieniuose jie priimami išskėstomis rankomis, manau, neturi pagrindo. Mano klausiami, ar jie nemano grįžti namo ir čia plėtoti savo verslą ar mokslo tyrimus, prakutėliai kukliai nuleisdavo akis ir tepratardavo: “Gal kada nors neapibrėžtoje ateityje, bet dabar tai ne”. Teko girdėti ir tokių frazių: “Lietuvoje liko tik durniai. Ko ten važiuoti”. Tai buvo ūkio pakilimo Lietuvoje metas...

Dieve, duok, kad sugrįžtų kas penktas ar dešimtas išvykėlis. Visi kiti liks gryna netektis Lietuvai. Juk negrįžo emigrantai į tarpukario Lietuvą, nors pasaulyje siautė 1932–1933 m. krizė. Negrįžo ir 1944 m. pabėgėliai į Kovo 11-osios Lietuvą. Ir savo vaikų neatsiuntė padirbėti tėvų gimtinės labui. Atiduoti tėvų žemei patriotinę skolą, kaip tai daro žydai, po šimtmečių tremties sugrįždami į Izraelį. Nors ten ir neramu, ir pavojinga.

Beje, atsiprašau, – vienas amerikonas sugrįžo, bet tik su sąlyga, kad bus išrinktas prezidentu. Net premjero pareigos jo neviliojo. Dar viena iš Briuselio žada sugrįžti, bet ir vėl į prezidento kėdę. Jei turėtume tokių “kėdžių” kelis šimtus tūkstančių, tai ko gero visi išeiviai sugrįžtų.

Be abejonės, dėl tokios padėties kalta ne tik valdžia, bet ir visuomenė. Juk nebuvo aiškiai girdėti jokio griežto, bet teisingo žodžio ar veiksmo, stabdančio emigraciją. Buvo kažkoks drungnas svyravimas. Lyg ir negerai, o gal gerai – mažiau bedarbių, parsiunčia pinigų artimiesiems. Štai Kinija emigraciją skatina. Tai, kad Kinijoje greit bus 1,5 mlrd., o pas mus tik 3 mln. gyventojų, mūsų “gudriom” galvom nieko nepasako.

Visais laikais emigravo jauni, sveiki, veiklūs žmonės ir jokia jų materialinė parama ar iš užjūrio rodomas patriotiškumas nei menka dalimi neatstos emigracijos padarytos ir tebedaromos žalos – jaunų, kuriančių žmonių netekties.

Baigiant norisi (nepretenduojant į mokslinį tikslumą) padaryti nedidelį ekskursą į emigracijos iš Lietuvos istoriją. Emigracija iš etninių Lietuvos žemių ir Lietuvos valstybės teritorijos, manau, turi labai senas tradicijas. Gal dar nuo LDK laikų, kai į užkariautas ar taikiais būdais prijungtas slavų žemes valdyti atvykdavo Lietuvos kunigaikščio vietininkai su savo kariaunomis ir ten ilgam įsikurdavo. Neatmesčiau, kad lietuvių sėkmę tose žemėse lėmė dar ir ta aplinkybė, kad ten galėjo būti išlikę nemaža baltų genčių gyvenamų salų ir salelių. Tai byloja išlikę baltiški hidronimai ir toponimai. Tokia mintis man kilo dar sovietiniais laikais lankantis Tverės ir Rezanės srityse. Kartais vietos kaimų gyventojų paklausus, kur yra viena ar kita vietovė, jie rodydavo į vakarus ir sakydavo: „Tam, na Litvie“ (Ten, Lietuvoje). Gal taip prisimenamos ne tik LDK administracinės ribos, bet ir ten gyvenę žmonės?

Istorikai ir geografai tvirtina, kad Lietuvos etnografinėse žemėse vargu ar kada nors gyveno dagiau kaip 2–3 mln. žmonių. Ne tik dėl prastų gamtinių sąlygų, nuolatinių karų ir epidemijų, bet ir dėl nuolatinių „nukraujavimų“ jauniems vyrams išvykstant į užkariautus kraštus ar patenkant į priešų nelaisvę. Kur jie arba žūdavo, arba asimiliuodavosi.

Tikėtina, kad didesnė emigracija į Vakarus prasidėjo tik 18 a. pabaigoje, po T.Kosciuškos sukilimo. Pradžioje emigracija nebuvo masiška ir negrėsė etnoso nusilpimo pavojais. Bet tai jau buvo savotiškas protų ir kultūros elito nutekėjimas, žalingas tautos švietimo ir kultūros ugdymui. Po 19 a. vidurio sukilimų vyko jau masiniai priverstiniai dešimčių tūkstančių nepaklusniųjų trėmimai į Sibirą. Ir turbūt pirmųjų kolonizatorių perkėlimas iš centrinių Rusijos sričių į Lietuvą. Tai buvo taip pat savotiški tremtiniai, carienei neįtikę sentikiai. Dar ir dabar Aukštaitijoje turime ištisus jų kaimus.

Gyventojų išvarymai per Pirmąjį pasaulinį karą net į Pavolgį, repatriacijos prieš Antrąjį pasaulinį karą, sovietų ir nacių represijos ir trėmimai buvo didžiausi ne tik lietuvių tautos, bet ir visų Lietuvos gyventojų nuostoliai. Sunaikinta apie 200 tūkst. žydų, į Lenkiją emigravo dešimtys tūkstančių Vilniaus krašto gyventojų, daugiausia išsilavinę žmonės. Iškeldinti tūkstančiai vokiečių kilmės gyventojų. Ar ne per daug mūsų nedidelei šaliai?

Dr. Povilas JAKUČIONIS

Įvykiai, komentarai

Maskvos meška šiepia iltis

Beveik kasdien Rusijos žiniasklaida apie Gruziją skelbia puolančio turinio publikacijas ir be užuolankų ragina baigti terliotis su “reakcingojo” prezidento Michailo Saakašvilio režimu. Daugybę kartų centriniuose Rusijos laikraščiuose, nekalbant apie komentatorių pasisakymus per televiziją, cituojama žinomo bolševikų veikėjo S.Ordžonikidzės telegrama, išsiųsta 1921 m. vasario 8 d. Leninui, Stalinui ir Trockiui. Joje sakoma: “Gruzija galutinai pavirto pasaulinės kontrrevoliucijos štabu Artimuosiuose Rytuose. Čia aktyviai darbuojasi prancūzai, anglai ir kiti. Į kalnus metami milijonai aukso, kuriamos pasienio zonoje plėšikų gaujos, nuolat puolančios mūsų pasienio postus.”

Tai reiškia raginimą nedelsiant pakartoti 1921 metų agresiją, kai Rusijos bolševikų gaujos kartu su Gruzijos bolševikais užėmė Tbilisį, nuvertė Gruzijos Respublikos demokratinę vyriausybę ir paskelbė Gruziją sovietine respublika, tai yra – okupavo.

Vienas iš pagrindinių Gruzijos prezidento M.Saakašvilio puolėjų ir ragintojų baigti su juo terliotis – ideologas, politikos specialistu besiskelbiantis Sergejus Matvejevas, į kurio nuomonę Kremliaus kabinetuose nuolat įsiklausoma, o prakeiksmai M.Saakašviliui primena Antrojo pasaulinio karo metais skelbtas publikacijas apie Hitlerį. Maskvos kurstoma ir finansuojama Gruzijos opozicija raginama nelaukti šiltesnių dienų ir pradėti prezidento vertimo kampaniją – organizuoti gyventojų protestus tol, kol prezidentas M.Saakašvilis nebus nuverstas. Tokia masinė protesto akcija numatyta balandžio 9 dieną. Prorusiškos opozicijos vadovai paskelbė, jog iki to laiko prezidentui neatsistatydinus, visos opozicinės Gruzijos jėgos imsis “ypatingų” veiksmų. Kokie tai bus veiksmai, opozicija kol kas nutyli.

Gruzijos prezidentui išties nelengva, tuo labiau kad Maskvos strategai ir ideologai, pasinaudodami pasaulį krečiančia ekonomine krize, nusprendė kalti geležį, kol karšta. Tikėdamiesi, kad demokratinis pasaulis, paskendęs savo problemose, mažumėlę patriukšmaus, bet nesiims griežtų priemonių Gruzijai apginti. Šios tendencijos akivaizdžiai matomos – jau vien tai, kad ES lyderiai vietą Rusijos–ES susitikimui pasirinko Chabarovske, o ne Kazanėje, kad iki Chabarovsko ES lyderiai lėktuve turės praleisti daugiau nei pusę paros – verčia susimąstyti. Žinomas Rusijos politologas Aleksandras Kolesničenka tiesiog džiūgauja, kad neseniai pareikštas ES lyderių susirūpinimas dėl Gruzijos baigėsi ir ES vadovai nusprendė pamiršti Tbilisio problemą. Jie, anot A.Kolesničenkos, pasirengę rimtai svarstyti Rusijos prezidento D.Medvedevo idėją dėl naujos ES ir Rusijos saugumo sutarties. Tai reiškia ES pritarimą Kremliuje sugalvotam tokios sutarties, naudingos tik Maskvai, projektui.

Jonas BALNIKAS

Emiliją Putvinskienę prisimenant

Lankydamasis Šiauliuose įsigijau "Aušros" muziejaus išleistą knygelę "Emilija Putvinskienė. Atsiminimai". Ši garbinga moteris – Vlado Putvinskio-Pūtvio žmona ir bendražygė, daug nuveikusi dėl lietuvybės niūriu carinės priespaudos laikotarpiu ir pirmaisiais nepriklausomybės metais. Ji skaudžiai nukentėjo, kaip rusiškojo imperializmo buvo paniekinta jos šeima!

Likimas lėmė, kad su Emilija Putvinskiene ir vieno iš jos sūnų – Vytauto šeima, kurią sudarė penki žmonės, vienaame ešelone vykome tremtin. Kartu plaukėme vienoje baržų vilkstinėje Vyčegdos upe. Kito sūnaus – Stasio šeima tuo metu tvankiame vagone buvo vežama į Altajų, vėliau pateko prie Laptevų jūros į Jakutiją.

Emilijos Putvinskienės sūnūs, atskirti nuo šeimos, žuvo GULAGo džiunglėse. Stasys, buvęs Lietuvos žemės ūkio ministras, 1942 m. mirė Gorkio kalėjime. Vytautas tais pačiais metais buvo sušaudytas Kraslago "sostinėje" Kanske. Šios šeimos tragedija – skaudus, Maskvoje suplanuotas, tikslingai vykdytas tautiškai susipratusių ir lietuvišką valstybingumą puoselėjusių asmenų naikinimo pavyzdys.

Emilija Putvinskienė ratinio garlaivio traukiamose baržose plaukė drauge su sesėmis ir broliais žemaičiais iš Kelmės, Raseinių, Tauragės, Šilalės, Palangos, Kretingos, Plungės, Telšių, Skuodo apylinkių. Kartu keliavo daug įžymių žmonių – Kelmės dvaro savininkė Gruževskienė su dukterimis (mirė pirmaisiais tremties metais), iš Tytuvėnų dailininkė Zofija Riomerienė su vyru (mirė 1942 m.), Laukuvos gimnazijos steigėjas ir pirmojo pastato fundatorius vaistininkas Simonas Gaudiešius (mirė 1942 m.). Be jokio daiktų ryšulėlio, vienas kaip pirštas keliavo ir grafas Jurgis Pliateris iš Švėkšnos (mirė 1942 ar 1943 m.). Toje pačioje baržoje plaukė Lietuvos partizanų vado generolo Jono Žemaičio sesuo Kotryna Žemaitytė-Juškienė su penkių asmenų šeima. Tuo metu į tremtį buvo gabenami dar apie 1500 žmonių. Jie vėliau grupelėmis išbarstyti išilgai Vyčegdos upės krantų.

Emilija Putvinskienė ir jos sūnaus šeima – marti Elena su trimis sūnumis: Algiu, Tautvilu ir Vyteniu bei dukterimi Giedre, buvo išlaipinti Vyčegdos vidurupyje, Ust Lekčimo gyvenvietėje. Čia buvo blogą vardą turėjęs lageris, Lekčimlago padalinys, išdėstytas žemame, smėlėtame Vyčegdos krante. Žmones kamuodavo kasmetiniai pavasarinio polaidžio vandenys. Susisiekti su rajono centru ir apylinkės kaimeliais buvo itin nepatogu. Prastas Ust Lekčimo vardas pasiteisino: iš 147 išlaipintų tremtinių per pirmuosius ketverius tremties metus mirė 67 žmonės. Kitose vietovėse tremtinių mirtingumo vidurkis buvo mažesnis.

Tremtinių gyvenimu Ust Lekčime besidomintieji galėtų perskaityti Marijos Skipitytės-Garbačiauskienės knygą "Jei laimė nebūtų lydėjusi...". Tai – viena iš pirmųjų tremties tema knygų, išleista kartu su Dalios Grincevičiūtės knyga.

1941 m. gruodžio mėn. Ust Lekčimo gyvenvietės viršininkas sukvietė tremtinius ir įsakė aukoti šiltus daiktus frontui. Emilija Putvinskienė pasakė, kad tremtiniai – beturčiai ir neturi ką duoti. To užteko, kad jos žodžiai būtų perduoti NKVD organams. Du kartus buvo atvykę tardytojai jos apklausti, trečią kartą – 1942 m. gegužės 19 d. E.Putvinskienę išsivežė du ginkluoti enkavedistai. Nuo tos dienos apie jos likimą nei artimieji, nei kiti Ust Lekčimo lietuviai nieko nežinojo. Sklido gandai, kad ją nušovė jau kateryje, kuriuo buvo etapuojama į Syktyvkarą, kad mirė Verchnyj Čiovo lageryje. Politinės kalinės E.Putvinskienės bylos Lietuvos archyvuose nėra. Nėra jos ir Syktyvkare. Pertvarkos laikais syktyvkarietis Algirdas Šerėnas, knygos "Vorkutos mirties lageriai" autorius, Syktyvkaro civilinės metrikacijos biure rado įrašą, kad 1942 m. liepos 30 d. E.Putvinskienė mirė nuo išsekimo. Jai buvo 67 metai. Nuo aresto dienos iki mirties praėjo 2,5 metų. Spėjama, kad mirė Syktyvkaro kalėjime dar neteista, nes bylos nebuvo, o be teismo nuosprendžio į lagerį nesiųsdavo. Būta ir išimčių. Be teismo į lagerį pateko visi 1941 m. nuo šeimų atskirti vyrai (Rešotų atvejis) ir kariškiai (Norilsko ir Lamos lageriai).

Putvinskių šeimą ir vėliau persekiojo nelaimės. 1943 m. pavasarį grybais apsinuodijo ir mirė Putvinskienės marti Elena ir du jos jaunesnieji sūnūs – aštuonerių Vytenis ir penkiametis Tautvilas. Našlaičiais liko vyriausias sūnus dvylikametis Algirdas ir dešimties sulaukusi duktė Giedrė. Jie nenusakomai vargo.

Komija. Paminklas Ust Lekčimo sunaikintų kapinių vietoje. Čia buvo palaidota per 60 tremtinių iš Lietuvos

Pokario metais Kelmės apylinkės Šaltinių pradžios mokykloje mokytojavo Povilas Lideika. Pašte jis rado besimėtančius laiškus, rašytus pirmtakui, mokytojui Antanui Tamošiūnui, pasitraukusiam į Vakarus. Laiškas siųstas iš Ust Lekčimo. Likę gyvi Putvinskių vaikai šaukėsi giminaičio pagalbos. Laiškus P.Lideika perdavė Putvinskių giminaičiui Mačiuliui iš Kelmės. Šis, savo ruožtu, juos perdavė kauniečiams gydytojams Marijai ir Juozui Nemeikšoms, Putvinskių šeimos draugams. Jie pasitelkė į pagalbą dailininką Antaną Žmuidzinavičių ir rūpinosi našlaičių parvežimu į Lietuvą. Pastangos davė vaisių – vaikai parvyko į tėvynę. Algis prisiglaudė Žmuidzinavičių šeimoje, Giedrė – Vilniuje, žinomo pedagogo A.Gučo šeimoje.

Likimo ironija: užaugęs Algis Putvys tarnavo sovietų kariuomenės Vidaus reikalų ministerijos padalinyje, saugojusiame moterų lagerį Omske, kur kalėjo nemažai lietuvių. Tik tiek tegalėjo padėti, kad išsiųsdavo į Lietuvą per spygliuotą tvorą permestus laiškus.

Šių eilučių autorius, 1991 m. keliaudamas jaunystės takais Komijoje, užsuko į Ust Lekčimą. Buvau nemaloniai nustebintas, radęs visiškai sunaikintas gyvenvietės kapines, kuriose buvo palaidota per 70 lietuvių. Čia buvo nutiestas asfaltuotas kelias, sandėliuojama skalda, pristatyta sandėlių, sodinamos bulvės. Tai padaryta neatsižvelgiant, kad Ust Lekčime tebegyveno kelios lietuvių šeimos, kurių tėvai tose kapinaitėse buvo palaidoti. To jau per daug! 1944 m. pasitelkę į pagalbą Birutę Bundzinskienę, gimusią tų vietų tremtinių šeimoje, atvykome į Ust Lekčimą ir pastatėme paminklėlį – atminimo ženklą. Birutės seneliai taip pat buvo palaidoti tose kapinėse.

Paminklėlį prižiūri Ust Lekčime tebegyvenantis 1941 m. tremtinys Vaclovas Zubys. Jis atminimo ženklą aptvėrė tvorele, apsodino berželiais, kasmet pasodina gėlių.

Kelmės r. Šilo Pavėžupio kapinėse pastatytas paminklas–kenotafas Pūtvių-Putvinskių šeimos nariams, žuvusiems tremtyje, lageriuose, atminti.

Rimvydas RACĖNAS

Kai mus vežė iš Tėvynės

Kai mus vežė iš Tėvynės,
Palydėjo tik mažytis vieversys,
Išbučiavo vėjas veidus,
Apverkė tamsi naktis.

Simboliška. Tai buvo pavasaris.

Mes gyvenome Joniškio rajono Daunoravos apylinkės Spirakių kaime – prie pat Latvijos sienos. Šeimoje buvome keturiese – mama ir mes, trys vaikai, du jau suaugę broliai ir mažametė sesuo. Tėvas buvo miręs 1943 metais. Turėjome 30 ha žemės.

1942–1943 karo metais vokiečiai į Lietuvą privežė daug žmonių iš užimtų Rusijos rajonų ir apgyvendino juos ūkininkų sodybose. Daugiausiai tai buvo moterys ir vaikai. Suaugusių vyrų buvo mažai ir juos apgyvendindavo pasiturinčių ūkininkų sodybose. Mano mama priėmė dvi baltaruses – motiną su dukterimi, vieną ukrainietę ir senyvą rusę. Pasibaigus karui trys moterys išvyko namo. Liko tik rusė Jakovleva – mes ją vadindavome tiesiog Babuška. Ji tapo mūsų šeimos nariu, visi gyvenome draugiškai. Joniškio bažnyčioje mūsų Babuša susirado kleboną Korzoną, mokėjusį rusų kalbą, pas jį atlikdavo išpažintį ir kitas religines apeigas. Nors buvo beraštė, tačiau gydydavo kaimo žmones. Šiomis žiniomis ji pasidalijo su mano motina – jos puikiai bendravo, nes mama gerai mokėjo rusų kalbą. Vėliau, jau tremtyje Sibire, ji gelbėjo ligos prispaustus žmones.

Kada mano brolis Simonas įsitraukė į rezistencinę kovą kaip partizanų ryšininkas ir rėmėjas, mūsų Babuška buvo jo padėjėja. Lankantis kovotojams, ji eidavo sargybą, pažinojo visus rinktinės vyrus. Senutė tiesiog jautė ir brolį perspėdavo, kokių kaimynų reikia saugotis.

Kaimas gyveno labai įtemptą laikotarpį. Visi bijojo būti išvežti ir slaptai tikėjosi, kad ši baisi lemtis juos aplenks. Deja, 1949 metų kovo 27 dieną atėjo ir mūsų laikas. Buvo vežami keturi šeimos nariai. Rusas leitenantas sukvietė mus į trobą ir pranešė, kad esame išsiunčiami į Rusijos gilumą ir perskaitė visų tremiamųjų pavardes. Jakovlevos pavardės šiame sąraše nebuvo. Moteris kategoriškai pareiškė, kad ji be savo šeimininkės nepasiliks ir važiuos su visais kartu. Leitenantas pasimetė, matyt, išvežimo vykdymo instrukcija to nenumatė. Jam buvo neaišku, iš kur tiek metų po karo šiuose „buožės" namuose gyvena rusė, kai visi kiti seniai išvykę į savo gimtuosius kraštus.

Atėjo laikas išvykti. Mes su broliu turėjome galimybę pabėgti, bet jau iš anksto šeimoje buvome nusprendę, kad trėmimo atveju laikysimės visi kartu. Pirmoji į ratus buvo sodinama mūsų mama, bet kartu su ja sėdosi ir Babuška. Egzekucijos vadovas nebežinojo, ką daryti. Jam, matyt, ir pasitarti nebuvo su kuo – du stribai lietuviai gal ir žinojo porą žodžių rusiškai. Taikyti prievartą „buožei" lietuvei – paprasčiau visko, bet savam žmogui, grynakraujei senyvai rusei, savo tautietei?.. Reikėjo suprasti, kad išvežimo akcijų vadovai dažniausiai buvo KGB karininkai, praėję tam tikrus paruošiamuosius kursus, turėję didelės darbo patirties, užgrūdinti įvairių situacijų ir nesiskaitė su pasitaikančiomis kliūtimis – čekistinis KGB stilius.

(keliama į 7 psl.)

Sveikiname

Nuoširdžiai sveikiname buvusį politinį kalinį, Kengyro sukilimo dalyvį, nuoširdų bičiulį **Vincą STANKŪNĄ** garbingo **80-ojo** jubiliejaus proga. Linkime stiprios sveikatos, prasmingos veiklos, šviesių minčių ir dieviškosios palaimos.

Kengyriečiai

Negyjančios žaizdos lietuvių širdyse

Mūsų krašto istorijoje turime daug patriotiškumo, narsumo ginant savo tėvynę nuo užpuolikų, norėjusių užkariauti ir pavergti Lietuvą, pavyzdžių. Kiekvienas šimtmetis buvo pažymėtas žiauriais karais, didelėmis žmonių aukomis, bet nugalėti lietuvių nesugebėjo niekas.

Praėjusiame amžiuje ypač buvo žiaurios nacių ir sovietų okupacijos. Tarpukariu užaugusi, šeimos ir mokyklos patriotiškai išauklėta karta nežadėjo pasiduoti be kovos. 1944 m. Sovietų sąjungai okupavus prasidėjo Lietuvos partizanų kova su MGB ir stribų daliniais. Už pasipriešinimą okupaciniam režimui mūsų tautiečiai buvo persekiojami, įkalinami ilgam laikui, žudomi, tremiamos šeimos.

Neseniai minėjome LLKS tarybos Deklaracijos pasirašymo sukaktį. Tai aukščiausias patriotiškumo, išminties įrodymas – kai mirtis žiūrėjo partizanams į akis, jie svarstė ir nurodė, kaip atkurti ir valdyti Lietuvą demokratiniais pagrindais. Susidariusi padėtis Lietuvoje buvo suvokiama kaip laikina, ir žmonės puosėlėjo viltį išsilaisvinti.

Mes dabar patvirtiname, kad jie neklydo.

Lietuvos, Latvijos, Estijos KP CK ir Ministrų taryba nutarė ištremti mūsų ir kitų Baltijos kraštų žmones. Anuomet tai ne tik nutarimai – už jų žmonės, priėmę šiuos neteisėtus nutarimus, įsipareigoję juos vykdyti. Vežė MGB kareiviai, stribai, partijos aktyvistai – atėmė turtą, suėmė šeimų narius, uždarė gyvuliniuose vagonuose. Prieš 60 metų kovo 25–27 ir birželio pirmomis dienomis iš Lietuvos buvo ištremta 32 981 žmogus. Trėmimas tuo pačiu laiku vyko visose trijose Baltijos valstybėse, tai yra iš Lietuvos, Latvijos ir Estijos buvo ištremta 94 779 piliečiai. Daugiausia buvo išvežta į Irkutsko, Omsko sritis, Krasnojarsko kraštą bei kitas Sibiro vietas – pasielgta žiauriau negu baudžiavos laikais, be teisės pasirinkti gyvenamąją vietą, darbą. Jie buvo įdarbinti kolūkiuose ir tarybiniuose ūkiuose. Žinodami apie tvarką, kelius, laukus, suprantame, kiek ištvėrė mūsų tautiečiai, kodėl kas ketvirtas lietuvis negrįžo iš tremties. Visi patyrėme Lietuvos komunistinės valdžios nutarimą, draudžiantį grįžti ir apsigyventi Lietuvoje. Toks nutarimas galiojo tik Lietuvoje. Trėmimai Lietuvoje buvo vykdomi kiekvienais metais iki 1953-iųjų be teismo sprendimo, pažeidinėjamos žmonių teisės, nors jas gynė tarptautinės deklaracijos.

Mielieji, prisimenant 1949 m. trėmimą paminėsiu dar vieną sukaktį. Prieš 145 m. buvo žiauriai nuslopintas 1863 m. sukilimas: sukilimo vadai nuteisti mirtimi, nubausti katorga. Buvo įvesta kolektyvinė atsakomybė kaimams, viensėdžiams, kuriuose pasirodydavo sukilėliai. Buvo sudeginti ištisi kaimai: Ažutėnai, Ibėnai, Lukavica, Vyšnėnai ir kt.

Į Rusijos gilumą – Astrachanės ir Samaros gubernijas – buvo ištremti ištisi kaimai, iš viso 21 712 lietuvių. Uždarytos ar paverstos cerkvėmis 32 bažnyčios ir 52 koplyčios, uždraustas lietuviškas raštas, kryžių statyba. Kaip elgėsi carinė Rusija 1864 m., taip panašiai ir Sovietų sąjunga 1949 m. Tai lyg senos žaizdos lietuvių širdyse, bet negyjančios. Mes norime, kad būtų geri santykiai su kaimyninėmis valstybėmis. Jie bus tada, kai Rusija supras ir pripažins moralines bei materialines skriaudas, padarytas Lietuvos žmonėms per kelis šimtmečius.

Antanas JOČYS,
LPKTS Kauno filialo pirmininkas

Sielvartų kryžiai

Tėve, tu likai mano vaikystės prisiminimų ašaroj, uždėjęs raminančią ranką ant mano peties, kad išgyvenčiau tavo dvasinės pilnaties gerumo pojūtį. Vos užmerkiu akis – išgirstu tavo raminantį žodį, pamatau tave visąlaik bedirbantį. Nemačiau, kada gulei, negirdėjau, kada kėleisi.

Pusryčių iš darbo pareidavai anksti, kai saulė dar nebūdavo užkopusi virš gimtinės stogo. Per vasaros karštį ganydavau tavo avilius. Jei bitės ima spiesti, kviečiu tave, barškindama kibirą, ir tu atbėgi gelbėti savo bitelių. Sodo tyloj prisiklausiau volungės giesmių – belaukiant vasaros lietaus. Vieną spiečių vis dėlto praganiau. Kai pamačiau bičių kamuolį virš sodo medžių, ką nors pakeisti buvo vėlu.

„Kas bus?“ – nepaleido mintis. Verksiu, gailėsiuosi ir tu man atleisi – žinojau tavo gerumą. Štai tu ir ateini su rykšte rankoj. Sprunku į beržyną.

Koks gražumas to mūsų beržyno! Berželiai vienas už kitą aukštesni, iškilesni, storesni. Ilgai žiūrėdavau į jų svyrančias garbanas, kol akys įsiskaudėdavo. O grybų grybų! Kas suskaičiuos, kiek pririnkau per tuos vaikystės metus, kiek išgyvenau dvasinės palaimos akimirkų. Net lūpos paraudonuodavo bevalgant girinių aviečių uogas. Tarsi sodas tas mūsų beržynas, tavo rankom puoselėtas. Laukas lygus, samanom išklotas skleidė vėsą, ramino.

O, kad tu, tėve, būtum pamatęs, kas liko iš mūsų beržyno po tavo ištrėmimo... Augesnius medžius išpjovė malkoms, kelmai sulig žmogaus juosmens. Mano širdis alpo einant pro nuniokotą gamtos turtą.

O kad tu, tėve, būtum nors susapnavęs sovietinius žemių vagis, nebūtum už tuos prakaitu uždirbtus dolerius nupirkęs 41 ha ūkį. Oi, kaip sunkiai pirkai savo nelaimę. Devynerius metus Amerikoje po žeme kasei anglį dviem pamainomis per parą. Sugrįžai turtingas. Ir štai Stalino “saulutė” patekėjo. Kokia tavo ateitis?..

– Aš pyliavas vykdau, manęs neturėtų liesti, – sakydavai.

Išaušo 1949–ųjų kovo 28–oji. Rėmėjų brigada iš Sangrūdos, vadovaujama kapitono Urzdik, pro tamsą atstūmė kiemo vartų velkę. Šunelis stvėrė vadą už skvernų. Kulka nutildė Sargį, kad neprikeltų miegančio kaimo. Stribai (pavardės redakcijai žinomos) pasižymėjo grubiu įžūlumu, žiaurumu. Kiek anksčiau jis pagavo B. Burdulį ir Kliukinską, besislapstančius nuo Raudonosios armijos, nusivarė į Trakėnų miškelį ir nušovė. Žuvusiuosius paliko žvėrims, gatvėse dar neguldė.

Kapitonas Urzdik įsakė tėvui ruoštis į kelionę. Matau, mama puola šen, puola ten ir sudejuoja: “Neturim duonos, tik vakar užmaišiau tešlą. Ir bekonai dar nepaskersti”. Brolis Alfonsas neša maišą grūdų. Paslydo, parpuolė. Maišas atsirišo ir pabiro būsima duona. Keliasi. Stribas kad kirto broliui šautuvo buože per galvą. Jis vėl parpuolė. „Gal užmušė?“ – galvoju.

Atsikėlė. Saujom semia snieguotus grūdus. Aš stoviu prie lango ir viską matau. Vaizdas sukrečia sielos gelmes. Kuriu planą pabėgti. Laukiu progos. Urzdik garsiai skaito: “Juozas Valavičius – vyras, Monika – žmona, Alfonsas – sūnus, Genovaitė – duktė, perkaliami į kitą vietą.” Įsakė visiems išeiti į kiemą. Paskui Urzdik išėjo tėvai ir brolis. Tėvas atsiklaupė ir pabučiavo kiemo žemę.

– Ar tau dar mažai žemės? Sibire gausi daugiau! – suriko kažkuris stribas.

Tuo metu aš per kamaraitę išėjau į kitą namo pusę.

Koks gražus, ramus anksty vas kovo 28-osios rytas. Tylu tylu. Girdžiu, kaip srovena bevardis kaimo upelis pro mano sodybą. Girdžiu ir savo širdies bildesį. Metu klumpes, šoku per tvorą – tegu nušauna. Brogių sodyba čia pat. Užbėgu. Kaimynė išsigandusi klausia: “Kur tu, Genute, basa, be skaros žiemą?”

Kai pasakiau, kas atsitiko, kaimynė mane aprengė, palydėjo. Bėgu pas mamos brolį Juozą Murauską. Iki jo sodybos – šeši kilometrai. Virš dirvonėlio – vyturio giesmė. Ir pempės klykavo taip garsiai, vijosi, tarsi norėtų mane išduoti. Bėgu snieguotais laukais lyg šunelis, išvytas iš namų. Mąstau, ką tėvas galvoja apie mane? Jis taip mane mylėjo, o aš jį palikau...

Laimingai pasiekiau dėdės sodybą. Teta apklostė, įsakė pamiegoti. Tą pačią dieną po pietų išėjau namo. Slapukaudama priėjau iki akmenų krūvos. Nuo jos matėsi mūsų namai. Pakėlusi galvą stebėjau kiemą. Sodyboje plėšikavo Sangrūdos nusikaltėliai stribai. Vieni gaudė paukščius ir kapojo jiems galvas, broliai Borisos degino bites, grobstė korius su medumi. Pro beržyną kažkas nuvarė arklius. Tvarte mykė nešerti galvijai, baubė veislinis bulius. Gyvulių aimanos giliai įsėdo sielon. Niekaip negalėjau pamiršti matyto vaizdo.

Po tėvų ištrėmimo mūsų namuose apsigyveno stribas, padėjęs tėvus išgabenti į Sibirą. Mane priėmė gyventi tėvo brolis Vincas. Čia atgavau namų šilumą. Teta Anelė pasakė: “Valgyk, kada nori ir kiek nori”. Aš trylikametė tapau jų dukterimi, du jų sūnūs – mano broliais. Tėvų laiškai ramino, guodė, tikėjau sulaukti, – juk ištrėmė be kaltės.

Brolis Vincas trėmimo išvengė, nes mokėsi ir gyveno Kaune. Kartą parvažiavo toks nuliūdęs, nusiminęs. Kalba tarp mūsų nesirišo. Nuėjo miegoti nepasakęs, ko liūdi. Nuėjau prie jo lovos, nemiega. Sėdi, veidą rankomis uždengęs, ir verkia.

– Tu nežinai, sese, kaip man sunku... Maisto neturiu, pinigų – taip pat. Įsiskolinau už butą. Šeimininkė įsakė išeiti. Kur man eiti? Kam aš reikalingas? – ir dar gailiau pravirko. Verkėme abu. Ir aš jam padėti negalėjau. Išlydėjau brolį nežinodama, kad daugiau jo nesutiksiu. Palūžo... Pasikėsino į savo gyvybę. Nežinau nei kas, nei kur jį palaidojo.

Gavau mamos laišką. Ji rašė: „Mažoji mano dukraite, baisi nelaimė ištiko mus – žuvo Alfonsėlis, mūsų viltis, paguoda ir maitintojas. Kas mums uždirbs duoną? Aš malda raminuosi. Tėvas naktimis neužmiega. Valandų valandas išverkia prie sūnaus kapo.”

Nerašiau tėvams apie Vinco žūtį, nenorėjau jų graudinti. Po metų mama Sibire palaidojo tėvą.

O kaip norėčiau, tėve, atsiklaupti prie tavo kapo ir tyliai paverkti, pasimelsti už tavo gerumą, už tai, ką davei ir ko nespėjai duoti.

Po septynerių tremties metų mama grįžo viena. Aš laiminga. Ir aš jau mama. Mano pirmagimė pirmuoju riksmu pasveikino tremtinę – senelę. Kaip ji gailiai verkė, tarsi apraudojo senelės tragišką lemtį. Stebėjausi mamos dvasios stiprybe. Likusi viena ji nepalūžo. Ramybę ji rasdavo maldoje, darbe. Vos pakils iš lovos, bėgdavo į bažnyčią. Neapleisdavo nė vakarinių pamaldų. Taip diena dienon, metų metus, iki pat mirties.

Ir Sibire mama meldė Kristų globoti mūsų pusiau skilusią šeimą, bet Dievas išsaugojo mane vieną.

Atgimimo metais parymojau prie tėviškės griuvėsių. Nyku. Kieme dilgėlynas, dar riogso mūrinio tvarto sienų likučiai, dar gyvos sodo obelys, bet ir jos jau sulinkusios, susikuprojusios. Pavasariais dar išmeta vieną kitą žiedą. Tik plačiašakiai kiemo klevai atrodo dar žalesni, galingesni – ošia tą pačią maldą, kaip ir prieš tremtį. Vietoj buvusio gražaus beržyno – susiviję karklai ir blindės. Nėra tvoros, nuo kurios šokau laukdama kulkos į kuprą.

Prie mamos kapo palaidojau iš Sibiro parvežtus tėvo ir brolio Alfonso palaikus. Užrašas paminkle liudija: “Sibire kentėję ilsėkitės ramybėje!”

Albinas SLAVICKAS

Stanislovas ABROMAVIČIUS

Panemunės miestelio kovotojai

Darsūniškio miestelis, prisiglaudęs prie Nemuno – dabar Kaišiadorių rajono Kruonio seniūnijos gyvenvietė. Rezistencijos laikotarpiu – tai atokesnė vietovė, nenužymėta riba tarp Didžiosios Kovos ir Tauro partizanų apygardų. Žinoma, kad užnemunės vyrai dažnai atsirasdavo dešiniajame Nemuno krante, gąsdindavo stribus ir raudonąjį aktyvą, o darsūniškiečiai nusiirdavo į užnemunę.

Darsūniškio apylinkių gyventojų pasipriešinimas sovietų okupacijai prasidėjo 1940 m., kai čia įsikūrė pogrindinė organizacija, pavadinta „Lietuvos gynimo rateliu“. Tada miestelyje buvo 147 sodybos su 810 gyventojų. Už antisovietinių lapelių platinimą buvo suimti atsargos karininkas A. Lapinskas ir P. Vaidvilavičius. Miestelio gyventojus pradėjo tremti 1941 m. birželio 14-ąją. Žinoma, kad rezistencijos laikotarpiu žuvo 20 partizanų darsūniškiečių, 17 įkalinta, ištremta 33 žmonės.

Žymiausias šio krašto partizanas Alfonsas Aliukevičius su savo būriu kovojo abiejose Nemuno pusėse, 1944 m. liepos viduryje išėjęs į miškus, palikęs žmoną su vaikais Pakuonio valsč. Bačkininkėlių k., kitoje Nemuno pusėje. Šiemet šis žmogus būtų šventęs 90 metų jubiliejų. Deja, nesulaukė nė trisdešimties...

Iš archyvų: „Aliukevičius Alfonsas, Igno, sl. Saulė, g. 1918 m. Darsūniškio mstl., Kruonio valsč. Puskarininkis. 1941 m. Birželio sukilimo dalyvis. Tarnavo Lietuvių savisaugos daliniuose. Nuo 1944 m. vasaros – partizanų organizatorius Kruonio valsč. (DKR – LLA), 1945 m. sausio mėn. pradžioje – būrio vadas, 1945 m. kovą – Pakuonio būrio kuopos vado pavaduotojas. Buvo griežtas, nusiteikęs priešintis iki pat pergalės ar žūti. Balandžio mėn. turėjo tapti kuopos vadu, bet dauguma partizanų nepalaikė, todėl su savo būriu atsiskyrė ir veikė savarankiškai Kruonio ir Aukštosios Panemunės valsč. Nuo 1946 m. balandžio – Tauro apygardos Geležinio Vilko rinktinės Gedimino kuopos Saulės grupės (būrio) vadas. Žuvo 1947 03 07 Serbentų k. (prie Kampiškių k., dabar – Kauno marių dugne, buvęs Aukštosios Panemunės valsč.“ (LYA, APP3,l.912).

Pasipriešinimo kovoje žinomas ir Saulės brolio Kazio sūnus Antanas, g. 1924 m. Bačkininkėlių k., DKA A rinktinės Kruonio teritorinio būrio partizanas. Žuvo 1945 m. balandį užnemunėje, prie Verknės upės. 1944 m. Antanas buvo paimtas į sovietų kariuomenę. Slapta pasitraukė pakeliui į apmokymo vietą. Tėvas liepė sūnui eiti į mišką.

Kaune gyvenęs Albinas Černiauskas pasakojo, kad vokiečių laikais jo tėvai Juozas ir Vlada gyveno Darsūniškyje, žydų name. Jų kaimynas buvo Alfonsas Aliukevičius, vėliau tapęs partizanų vadu Saule. Sugyveno gerai, todėl šeima nelaimių iš miško nebijojo. Atvirkščiai – plėšikaujantieji (buvo ir tokių) prisibijojo per daug tėvus gąsdinti, nes žinojo juos turint užtarėjų. Reikėjo saugotis tik stribų ir kareivių. Mama triūsė ūkyje, tėvas atstatinėjo sudegusias trobas, dirbo žemę. Alfonsas Aliukevičius dar vokiečių laikais agitavo tėvą eiti į savisaugos dalinį ir kartu gaudyti sovietų partizanus, tačiau šis atsisakė – teisinosi turįs mažų vaikų. Sakė esąs ūkininkas, o ne karys. Po karo neliko nuošalyje ir pagal galimybes padėjo partizanams. Černiauskai slėpė tai vieną, tai kitą partizaną. Slapstėsi jie stribų pašonėje – ant šv. Agotos vartų, stovinčių ant įvažiavimo į miestelį, lubų. Visa tai buvo užslaptinta, net vaikai nieko nežinojo. Juozas Černiauskas veždavo ginklus, pririštus po vežimu, į Užgirėlį ir kitur. Žinoma, vyras žinojo, kad rizikuoja ne tik savo, bet ir šeimos likimu.

Apie susitikimą su Saulės kovotojais pasakojo Liuda Rinkūnienė, partizanų ryšininkė Neringa: „Pas Jurgį Subačių apsistojo Saulė su 30 ar 40 vyrų. Tada pranešė per Svajūną, kad mane kviečia Saulė. Viena niekaip nedrįsau eiti. Prisiprašiau seserį Genę. Kai įėjome trobon, apstulbome: pilna gryčia ginkluotų vyrų. Saulė kitame kambaryje, matyt, miegojo. Pakilo nuo lovos aukštas, juodais kaip smala plaukais, išvaizdus vyras – tikrai kaip saulė. Granatomis apsikarstęs, ant kaklo – automatas. Jis garsiai, kad visi girdėtų, mudviem su seseria padėkojo, pristatė mane: „Vyrai, atvažiavo ryšininkė Neringa, prašome prie stalo, vaišinkitės“. Vėliau Saulė pasakė, kad čia ne visi. Jeigu jums įdomu, sakė, kviečiu į Kalvių mišką, susipažinsite su mūsų gyvenimu. Jų stovykla, pasirodė, čia pat. Joje buvo dar daugiau vyrų – pradėjau mintyse skaičiuoti – 50 ar 60 kovotojų. Pasėdėjome, pasišnekėjome su partizanais.

Kartą į Kalvių mišką įžengė Saulės būrys. Saulė perdavė prašymą, kad būrio kovotojams paruoštume pietus. Bulvių ir kopūstų virėjoms davė Melkūnai. Davė tiek, kad pagaminome du kibirus balandėlių, o ant jų sudėjome virtas bulves. Tuos du kibirus į mišką turėjau nešti su Verute Kochanskaite. Staiga mudvi su Verute pamatėme: tolumoje vieškeliu nuo Kruonio atbilda stribai ir kareiviai. „Bėkime, Verute, apačion, ten teka upelis, nors jame dabar vandens nėra, bet kareiviai to nežino, tad mudvi nuduosime, kad kojas mazgojame!“ Aš buvau dvidešimt septynerių metų, manau, užžlibinsiu baudėjams akis, tai jie ir nepastebės, kai Verutė su kibirais spruks į mišką.

Privažiavo valsčiaus pirmininkas, partorgas: „O, zdravstvujte devuška“. Aš koketavau: „Kuda vy sobralis?“ „Sobralis k vam“ – pyliavų atvažiavo. Žvalgėsi svečiai nuo aukštumėlės, kur jiems sukti ir pamatė su dviem kibirais sparčiai žingsniuojančią Verutę. „Kto tam?“ – paklausė partorgas ir – už žiūronų. Aš nei gyva, nei mirusi: laikykis, Vera, – mintimis jai įsakinėjau ir meldžiausi. „Tam Melkūno korovy. Melkūno Vera idiot doit“. Supratau, kad jie pradėjo kaimu domėtis, tai aš prie jų dar arčiau priėjau, krūtinę atstačiau, kalbinu, šaipausi. Tuo metu Verutė dingo miške“.

Darsūniškyje stribai bandė šeimininkauti dieną, o jau vakare jų ir su žiburiu nerastum. Jie bijojo ne tik partizanų, bet ir vietos gyventojų. Ir dienos neretai priklausė ne stribams, o mūsų kovotojams. Žmonės buvo vieningi, draugiški. Dėl šios priežasties vieną kartą buvo bandyta išvežti į Sibirą visus miestelio ir jo apylinkių gyventojus, nes prie mokyklos buvo atvažiavę gal 50 sunkvežimių, miestelį apsupo kareiviai. Išsigelbėjimu žmonės jau netikėjo: krovėsi į maišus maisto, drabužių. Netikėtai kareiviai su stribais išvažiavo.

Vytauto Maciulevičiaus liudijimu, 1944 m. vasaros pabaigoje apylinkėse šeimininkavo du partizanų būriai – Viesulo ir Saulės. Viesulo vyrai dažniau laikėsi Pakuonio, Prienų apylinkėse. 1946 m. sausio 31 d. NKVD Kauno apskrities skyrius iš agento „Stepo“ gavo informaciją, kad Guogų k., Aukštosios Panemunės valsč., ūkininko Motiejaus Stravinsko sodyboje, yra keli partizanai. Surengtos operacijos metu nušovė penkis partizanus: Antaną Pyplį-Viesulą, Šarūną, Kazį Abugelį-Spalį, Vytą Mačiulį-Plauką, Jeronimą Lapinską. Penktas žuvusysis nebuvo atpažintas.

Alfonsą Aliukevičių-Saulę visi pažinojo. Pusė jo būrio vyrų buvo iš Darsūniškio ar jo apylinkių. Kiti – Užnemunės vyrai. Pradžioje buvo gal 80 partizanų. Vasaros pabaigoje jie užėmė Lapainios kaimą, kareivius ir stribus išvaikė. Vyrai nieko nebijojo, pastatė sargybą ir džiugino kaimo žmones. Kokią savaitę Darsūniškio apylinkėse raudonžvaigždžiai nesirodė. Būrys veikė Jiezno, Piliuonos, Kruonio, Aušotosios Panemunės valsčiuose.

A. Aliukevičius-Saulė gyveno Darsūniškyje. Baigė vietos mokyklą, iki vedybų dirbo tėvų ūkyje. 1937 m. vedė Antaniną Lapinskaitę, g. 1921 m. Darsūniškyje, augino dvi mergaites: Eleną ir Genovaitę. Sūnus mirė būdamas kūdikis. Kadaise Darsūniškiui priklausė žemės už Nemuno, tai ten, Bačkininkų k. ir buvo pasistatę trobas Aliukevičiai. Sako, nepriklausomoje Lietuvoje Alfonsas buvo būtinos tarnybos puskarininkis, tad sumaniai rikiavo vyrus ir pokario metais. Dalyvavo daugelyje mūšių, Kruonio stribai jo labai bijojo. 1946 m. jį, partizaną Stravinską ir kitus išdavė kareiviams, kai ilsėjosi sodyboje įrengtame bunkeryje prie Kampiškės, Serbentų k., Aukštosios Panemunės valsčiuje. Puolantieji sodybą sudegino, partizanus nukovė. Kur jie buvo užkasti, niekas ir dabar nežino. Sako, Saulės ir jo ginklo draugų bunkerius išdavęs žmogelis dar neseniai gyveno Piliuonoje.

Bačkininkėlių k. gyvenęs Saulės žmonos Antaninos brolis Jeronimas Lapinskas, g. 1927 m., stribų buvo nušautas prie Guogos rėvos. 1946 m. pas juos į kaimą atėjo partizanai. Jeronimas atbėgo pas Televiičių pasižvalgyti, ar nėra stribų. Jie, matyt, laukė pasaloje. Tad tėvą ir Jeronimą Lapinskus nusivedė ir sušaudė. Kūnus numetė Pakuonyje. Po kelių dienų išsiaiškino, kad tie žmonės nebuvo partizanai, palaikus atidavė artimiesiems. Laidojo Darsūniškyje.

Antanina Aliukonienė pasakojo, kad po vyro žūties su vaikais gyveno pas gimines Sekionyse, Piliuonoje. Bronius ir Viktorija Maciulevičiai lyg ir norėjo pasiimti auginti Saulės vaikus, tačiau tuose namuose buvo nesaugu. Sovietų valdžia šią šeimą persekiojo, todėl baigti mokslų vaikai negalėjo. Elena visą gyvenimą sunkiai dirbo statybose. Lapinskų pusbrolis Pranas Dainys-Klajūnas taip pat buvo partizanas. Iš pradžių kovojo Viesulo, paskui – Saulės būryje. Išliko gyvas gal iki 1948 m. Kai partizanų gretos išretėjo, pasidavė propagandai ir užsiregistravo. Praną Dainį ir Praną Kubilių iš Jiezno su tankete atvežė į Kruonį, kur juos „teisė“. Supratęs, jog bus sunaikintas, Pranas viešai neatgailavo. Nekaltino savęs, tik sakė, kad per mažai kovojo už tėvynę. Nuteisė mirti, bet teisėjai vis ragino parašyti malonės prašymą. Sako, buvo surašytas, tereikėjo pasirašyti, būtų pakeitę mirties bausmę, o paskui kitiems partizanams kaip pavyzdį davę. Jis atsisakė. Kitam Pranui mirties bausmę pakeitė lageriu, P. Dainį sušaudė.

Apylinkėse buvo dar vienas būrys, kuriam vadovavo Jeronimas Maciulevičius-Perkūnas. Perkūnas liko gyvas, tačiau jo tolimesnis likimas nežinomas. Nelaimė įvyko 1946 m. prieš Velykas, šeštadienį, prie Verknės upės. Sako, ten galvas padėjo net 19 partizanų, tarp jų ir Stasys Kučinskas-Žilvytis, g. 1924 m., iš Pagirmuonio dvaro. Išliko gyvas Petras Kačinskas-Alksnis, g. 1926 m. Sunkus Kučinskų šeimos likimas: brolį Joną 1941 m. išvežė į Sibirą, jo pėdsakai pradingo; Aleksas buvo išvežtas darbams į Vokietiją, grįžo, tačiau visą gyvenimą praleido Kaliningrado srityje; Juozas, g. 1919 m., tarnavo sovietų armijoje. Dalyvavo Berlyno paėmimo operacijoje, tris paras išbuvo vandenyje, tad „pasigavo“ džiovą ir greitai mirė. Nepaisant to, Kučinskų šeima buvo įrašyta į tremiamųjų sąrašus, tačiau išsislapstė. Šią istoriją papasakojo Saulės duktė Elena Uleckienė-Aliukevičiūtė.

Buvo žiaurių ir beprasmiškų mirčių. Du broliai Algis ir Pranas Zuzevičiai „budavojo“ namą Sekionyse, netoli Darsūniškio. Jie gyveno Daktariškėse, prie Sekionių, ir vertėsi statybų amatu. Pranas buvo gal dvidešimties, Algis tik šešiolikos. Partizanais jie nebuvo, tačiau kovotojams talkino. 1945 m. vasarą prie jų statomo namo artėjo kareiviai. Gal pjūklas blykstelėjo, nes kareiviams pasirodė, kad berniokai ginkluoti. Juos ilgai mušė klausinėdami, kur ginklai, kur jų būrys. Paskui Pranui liepė bėgti. Taip nušovė bėgantį vyresnįjį, vėliau – ir jaunėlį.

(keliama į 7 psl.)

Panemunės miestelio kovotojai

(atkelta iš 6 psl.)

Jonas Švarca pakliuvo į sovietų rankas ir atsidūrė Gaižiūnuose. Ten į frontą ruošė naujokus. Sumanus vyras buvo. Smetonos laikais Darsūniškyje net žydiškai buvo išmokęs kalbėti. Ten ir pastebėjo jį aukštas žydų tautybės karininkas, skyrininku padarė. Tačiau, matyt, pasisakė savo nusistatymą dėl Lietuvos okupacijos, žiaurių kankinimų. Vaikinas dingo be žinios.

Paminėtini trys Zavistinavičiai, žuvę kovoje už Lietuvos Laisvę. Albinas-Pikuolis, g. 1928 m., DKA A rinktinės 3 bataliono partizanas. Žuvo 1947 m. vasario 3 d. Kovaičių k. kartu su kitais devyniais partizanais. Palaikai išniekinti Kruonyje, vėliau Žiežmariuose ir Kaišiadoryse, užkasti Kaišiadorėlių k., prie žydų kapų. 1990 m. perlaidoti į Kaišiadorių kapines. Alfonsas, g. 1927 m., DKA A rinktinės 3 bataliono partizanas. Žuvo 1946 m. Užgirėlio k. Jonas, g. 1916 m., DKA vietinio būrio partizanas. Žuvo 1944 m. liepos 10 d. Darsūniškyje.

Daugelis dar ir dabar Darsūniškyje atsimena Praną Lapinską-Uosį, Senį, g. 1917 m. Jis žuvo 1945 m. birželio 24 d. Darsūniškio apylinkėse. Pranas Maciulevičius, g. 1921 m., buvo miestelio šaulių būrio vadas, 1944 m. vasarą tapo partizanų organizatoriumi ir būrio vadu. Žuvo 1944 m. rudenį Gojaus miške, užkastas bendrame kape. Čia ilsisi ir Juozas Dičjurgis, žuvęs 1945 m. Antanas Mikalauskas-Turkelis, Turkas, Bernardo, g. 1926 m., žuvo 1946 m. Anglininkų k. Argi visus beišvardysime? Jų atminimas saugomas ne tik vietos gyventojų, bet ir knygose apie DKA partizanus.

Kai mus vežė iš Tėvynės

(atkelta iš 4 psl.)

Stalininis žiaurumas nugalėjo visus patriotinius šio karininko jausmus (žinoma, jeigu jie dar buvo). Stribams buvo duota komanda ir mūsų geroji Babuša prievarta iškeldinta iš vežėčių, tik leido su mumis atsisveikinti. Išvykome be jos. Vėliau ji grįžo į savo gimtąsias vietas, kur taip vargo, kad mūsų mama, būdama tremtyje, siųsdavo Babuškai nors menkus siuntinukus, kad nenumirtų badu.

Iš mūsų krašto norintiesiems patekti į geležinkelio stotį, kur stovėjo trėmimui paruošti vagonai, reikėjo pervažiuoti per Joniškio miesto centrą. Mūsų vežimą beveik valandai sulaikė prie stribų būstinės. Kokie reikalai ten buvo sprendžiami dėl mūsų šeimos – istorija kol kas nutyli.

Tai tik vienas neeilinis trėmimo epizodas, tiesiogiai palietęs mūsų šeimą. Kiek jų tokių buvo per visą Lietuvą...

Vytautas TAUTVAIŠAS

ILSĖKITĖS RAMYBĖJE

Liucija Kamantauskienė
1934–2009

Gimė Žeimių valsč., Šiaulių aps., gausioje ūkininkų šeimoje. Augo kartu su trimis seserimis, broliu ir įbroliu. 1949 m. buvo ištremta į Irkutsko sr. Bodaibo r. Ten sukūrė šeimą. 1957 m. grįžo į Lietuvą. Apsigyveno Radviliškyje. Užaugino du sūnus ir dukterį.

Palaidota Radviliškio kapinėse.

Juozas Navickas
1926–2009

Gimė Gudeliškės k., Lazdijų r., valstiečių šeimoje. Nuo 15 metų įsitraukė į rezistencinę kovą, tapo partizanų ryšininku, slapyvardžiu Karžygys. Už šią veiklą buvo nuteistas, kalėjo Tomsko, Kolymos, Uralo lageriuose, dirbo urano, volframo, aukso kasyklose. 1957 m. grįžo į Lietuvą, dirbo kolūkyje. 1959 m. vedė, sulaukė dviejų sūnų. Vėliau dirbo Kauno gamyklose.

Palaidotas Rudaminos kapinėse.

LPKTS Lazdijų filialas

Vlada Varževičienė-Stukonienė
1914–2008

Ilgą – 94 metų amžių Vlada prasmingai nugyveno. Dievo ir gamtos apdovanota gražiu balsu ji dainomis žadino ištvermę ir Laisvės viltį savo bendro likimo draugėms Mordovijos lageriuose – ten praleido šešerius metus už tai, kad rėmė Lietuvos partizanus. Grįžusi į Lietuvą Vlada užaugino dukterį.

Palaidota Baisogalos kapinėse.

Nuoširdžiai užjaučiame dukterį Birutę, gimines ir artimuosius.

LPKTS, Radviliškio filialas

Katrė Mėgytė-Oganisjan
1926–2009

Gimė Didšilių k. Šilutės aps. Baigusi pradžios mokyklą padėjo tėvui ūkyje. 1947 m. ištekėjo. Po kelių mėnesių vyrą suėmė ir ištrėmė į Vorkutą, ten jis dingo be žinios. Katrę 1948 m. ištrėmė į Krasnojarsko kr. Bogučiano r. Dirbo miškų ūkyje. Tremtyje ištekėjo už politinio kalinio. Susilaukė trijų dukterų. 1956 m. grįžo į Lietuvą. Gyveno Šilutės r. Dirbo tarybiniame ūkyje.

Palaidota Didšilių kaimo kapinaitėse.

Užjaučiame dukteris su šeimomis ir artimuosius.

LPKTS Šilutės filialas

Stasė Ragauskaitė-Kučinskienė
1930–2009

Gimė Deglėnų k., Pasvalio r., gausioje ūkininkų šeimoje. 1951 m. kartu su šeima buvo ištremta į Tomsko sr. Teguldeto r. Staro Šumilovo gyv. Sredne Čiulymsko miškų pramonės ūkį. 1956 m. grįžo į Lietuvą, apsigyveno Panevėžyje. Ištekėjo, susilaukė dukters ir sūnaus.

Palaidota Šilaičių kapinėse.

Užjaučiame dukterį, sūnų ir artimuosius.

Buvę Staro Šumilovo tremtiniai, LPKTS Panevėžio filialas

Skelbimai

Kovo 28 d. (šeštadienį) 11 val. Kaišiadorių rajono savivaldybės salėje šaukiamas Didžiosios Kovos apygardos ataskaitinis rinkiminis susirinkimas. Maloniai kviečiame dalyvauti apygardos narius ir rėmėjus.

Kovo 28 d. (šeštadienį) LPKTS Jonavos filialas minės 1949 m. trėmimo 60-metį, taip pat įvyks ataskaitinis rinkiminis susirinkimas-konferencija. **10 val.** šv. Mišios Jonavos Šv. Jokūbo parapijos bažnyčioje. Po jų autobusu vyksime į geležinkelio stotį, padėsime gėlių, uždegsime žvakių ištremtųjų atminimui. **14 val.** Jonavos krašto muziejuje įvyks trėmimo minėjimas. Po jo – ataskaitinis rinkiminis surinkimas, konferencija bei naujos tarybos rinkimai. Koncertuos Jonavos meno mokyklos auklėtinės.

Kovo 30 d. (pirmadienį) 11 val. Kauno Panemunės senelių namų salėje (Kurtinių g. 1d, Kaunas) paskaitą „Nuo čekisto iki žydšaudžio ir gestapininko: kodėl Šančių ligoninės chirurgas Algirdas Pavalkis 1950 m. išdavė partizanų vadą Juozą Lukšą-Skirmantą?“ skaitys gydytojas Jonas Venckevičius. Informacija tel. **(8 37) 407 514.**

Balandžio 4 d. (šeštadienį) visuomeninė organizacija Jaunieji Lietuvos patriotai rengia orientacinį pėsčiųjų žygį „Tauro apygardos partizanų takais“.

Žygyje gali dalyvauti visi norintieji nuo 16 metų. Nepilnamečiai turi turėti tėvų sutikimą. Dalyviai turi turėti savo maisto. Starto mokestis – 10 litų.

Žygio pradžia **8.30 val.** prie Zapyškio Šv. Jono Krikštytojo bažnyčios. Registracija el.paštu **jlmaratonai@gmail.com** arba tel. **8 645 24 224, 8 600 88 112.** Daugiau informacijos www.jauniejipatriotai.lt.

Gegužės 14–16 d. kviečiame į piligriminę kelionę **“Lichteno šventovė Lenkijoje”.**

Grupę lydės kunigas. Kelionės kaina – 360 litų.

Į kainą įskaičiuota: kelionė patogiu autobusu (WC, garso-vaizdo aparatūra, karštas vanduo);visos transporto išlaidos, dvi nakvynės su pusryčiais piligrimų namuose; kelionės vadovo ir ekskursijų paslaugos; kitos kelionės išlaidos.

Papildomoms išlaidoms turėkite apie 80 zlotų (patartina pirkti Lietuvoje).

Kelionę organizuoja Tremtinių klubas “Saulėgrąža”. Pirmininkė Irena Pajarskienė, tel. **(8 37) 435 343**; mob. **8 611 23 802.**

Kelionės vadovė Teodora Dilkienė. Tel./faksas **(8 5) 212 7575**; mob. **8 686 10 113.**

El.paštas **teodora.dilkiene@gmail.com.**

Užsiprenumeruokite „Tremtinį“

Prenumeratos indeksas – 0117.

Prenumerata kainuoja:

1 mėn. – 6,40 Lt, 3 mėn. – 19,20 Lt, 6 mėn. – 38,40 Lt.

Vienas savaitraščio numeris kainuoja 1,60 Lt.

„Tremtinys“ išeina keturis kartus per mėnesį. Prenumerata priimama „Lietuvos pašte“ iki kiekvieno mėnesio 22 dienos.

Rezistencijos ir tremties muziejus Kaune prašo padovanoti originalių eksponatų, liudijančių Lietuvos gyventojų pasipriešinimą, kalinimą lageriuose, tremtį. Muziejų domina dokumentai, originalios nuotraukos, apdovanojimai.

Kreiptis: **Vytauto pr. 46, Kaune.** Tel. **(8 37) 323 179.**

SL289

Tremtinys

Redaktorė - **Jolita Navickienė**

Redakcija: **Aušra Šuopytė, Dalia Maciukevičienė, Vesta Milerienė**

Mūsų adresas: Laisvės al. 39, LT-44309 Kaunas, tel. (8 37) 323 204, faksas (8 37) 323 214
Indeksas 0117. El. paštas: tremtinys@erdves.lt , LPKTS puslapis internete: http://www.lpkts.lt
Įmonės kodas 3000 32645. Ats./sąsk. AB "Vilniaus bankas", kodas 70440,Nr.LT18 70440600 0425 8365.
Spausdino spaustuvė UAB “Rinkos aikštė”, Josvainių g. 41, Kėdainiai
Ofsetinė spauda 2 sp. lankai. Tiražas 3710. Užs. Nr.

Kaina 1,60 Lt

Redakcija pasilieka teisę trumpinti ir redaguoti straipsnius, rankraščiai negrąžinami. Redakcijos nuomonė nebūtinai sutampa su autoriaus nuomone.